

‘יצירה’ התלויה בכוונה חידוש הרב המגיד במצרף ובמחדד קיסם לרבי יהודה ולרבי שמעון

אינו מתכוין הגורם שלא תהיה יצירה

א) כתב הרמב"ם פ"ב ה"ב "המכבה כל שהוא חייב, אחד המכבה את הנר ואחד המכבה את הגחלת של עץ. אבל המכבה גחלת של מתכת פטור. ואם נתכון לצרף חיב. שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו. וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה".

וכתב הראב"ד "ואם הוא מכבה למה אינו חייב אע"פ שאינו מתכוין ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואפילו לא יהא צריך לצרפו והא איהו כר"י ס"ל. ועוד מה בין גחלת של מתכת לגחלת של עץ והלא בשתייהם לדבריו יש בהן משום מבעיר ומשום מכבה" וכו'.

וכתב הה"מ "ומדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכוונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב, מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה, וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי, דומה לקטימת קיסם שהזכרנו פ"א שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שניו אע"פ שראוי לכך בקטימתו פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור - ואפי' לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין. וקרובים לזה דברי הרמב"ן ז"ל והדבר מוכרח לומר כן לפי שטת רבינו".

חידוש הרב יסוד גדול ומוכרח שישנם פעולות שהכוונה נצרכת לא רק כדי ליצור זיקה בין העושה למעשה, או כדי להגדיר את המעשה גברא של העושה. אלא פעמים ועיקר הגדרת החפצא של התוצר הנוצר אינה נקבעת אלא מכח דעת העושה. [וכבר הרחיב בזה בישועות יעקב ש"ב ב-ג].

והדוגמאות שהזכיר בזה הה"מ הם 'מצרף' 'עושה קיסם'. ודוגמה נוספת מצאנו במה שלמדו הראשונים בשיטת רש"י בביצה (ל"ב ע"ב) על האיסור להניח חביות באופן היוצר חלל אוהל, שזו הלכה דוקא לר"י אבל לר"ש שדבר שא"מ מותר אין בזה איסור.

וכבר תמהו והלא פס"ר הוא זה, ומודה ר"ש בפס"ר, וא"כ גם לולי קושיית הראשונים שם שהוא מתכוין, היה להם להקשות והלה פס"ר הוא.

חזינן בדבריו כמש"כ הה"מ, דכאן שאין לאדם צורך במקום אין אנו דנים את הדבר כיצירת מקום, והכוונה הנעדרת כאן אינה כוונת מעשה אלא כוונה הנצרכת בשביל שתהיה כאן התחדשות יצירת יצירה. (ובקושיית התוס' שם עיין חזו"א נ"ב י"א). ובשביית השבת (כללי דבר שא"מ סק"א) הרחיב את היסוד הרבה. עיין עליו.

ב) יסוד דומה לדברי הה"מ אך מצידו השני הוא היסוד העולה מדברי הגמרא (ע"ה ע"ב) "א"ר יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש והני מילי דקפיד עלייהו".

וכבר עמד בזה בישועות יעקב (שם) שמכאן נלמד שישנם דברים שרק 'חסרונם' מביא את תיקונם לדרגת 'חידוש יצירה', ולכך הדעת המוקדמת המחליטה האם יש לאדם חיסרון או לא היא היא קובעת האם המעשה שיחזור ויתקן את הקלקול נידון כמלאכה או לא.

והביא בישועות יעקב שדבר זה אף עולה בדברי הרשב"א בענין המנער טליתו (שבת קמ"ז) וז"ל "המנער טליתו וכו' אבל ר"ח ז"ל פירש מנער את הטלית מן הטל וכו' ומשום מכבס, ולמאן דקפיד הוי פסיק רישיה, ולמאן דלא קפיד ליכא אלא דבר

הרב אליעזר הכהן בן פורת

שאינו מתכוין, שאינו כיבוס גמור¹. חזינן בדבריו שהכרעת הדעת המוקדמת האם האדם נזקק לתיקון או לא היא מחליטה האם המעשה יהיה מלאכה או לא.

ואע”פ שהדבר הוא מידה שונה מעט מדברי הה”מ, שהוא דיבר על הדעת הקובעת את בנין היצירה, ואילו הדוגמאות באקופי גלימא ומנער כסותו הם דוגמה למשקל הדעת על שלב מוקדם - על הגדרת החיסרון שקודם המלאכה. מ”מ במידת היסוד דא ודא אחת היא ששניהם מלמדים שישנם דברים שלא נדון את יצירתם כיצירה אלא בכח הדעת המחליטה שהתהוות הדבר חשובה יצירה.

מידה זו נמצאת בכמה מחלקי התורה, ואינה שנויה במחלוקת ר”י ור”ש

ג) עוד עלינו לשים לב כי על פי העולה מדברי הגמרות הנזכרות יש לנו ללמוד שיסוד זה הוא מידה פשוטה שאינה תלויה במחלוקת ר”י ור”ש על דבר שאינו מתכוין, ואף אין לה שינוי במקום פס”ר, אלא מידה אחת לה בין לר”י בין לר”ש, בין בפס”ר בין שלא בפס”ר, וכבר עורר בזה הה”מ.

תדע שכלל זה צריך לבא במידה כוללת בין לרבי יהודה ובין לרבי שמעון, שהרי על אף שהה”מ והמפרשים האריכו בהרבה הלכות מהלכות שבת, המתבונן ימצא את הדבר כמידה כללית בדיני תורה, ואינה מידה דוקא בדיני שבת. וכגון דין המשנה שאין שאובין אלא בכלי שנחלק לדעת קבלה (מקואות פ”ד ג’, וברמב”ם פ”ו ה”ב), ולכך חקק בצינור שנעשה שלא לדעת קבלה אלא בשביל לחזק את זרימת המים אינו עושה שאובין, משא”כ החוקק בצינור לקבל בו צרורות, בו המים נעשים שאובין. (ועייין בחידושי הגר”ח פ”ו ממקואות ה”ד ד”ה והנה, ובגליונות חזו”א). הרי לנו חלות שם יצירת נוצר התלויה בדעת העושה ולא בצורת המעשה, דבשניהם יש לך כלי קיבול לפניך, ומ”מ זה נידון ככלי מקבל וזה אינו נידון ככלי מקבל.

דוגמה נוספת נביא מעיקר משפט חלות שם כלי לענין טומאה, שמיני כלים הצריכים ‘כלי קיבול’ לקבלת טומאה, אינם חשובים כלי קיבול מחמת עצם הצורה, אלא רק כאשר נעשו ‘לצורך קבלה’, וכמו שהאריך בתפארת ישראל כלים פט”ו משנה ו’ בועז ב’.

ובדומה אמרו (רפ”ט דכלים, וברמב”ם רפ”ה דכלים) דסתם כלים אינם נגמרים אלא כאשר הושלמו כל פרטי תיקונם, אמנם אם איש לבו להשתמש בהם כמות שהם הרי הם מקבליים תורת כלי כמות שהם.

מכל הדברים הנזכרים אנו למדים שהסברא נותנת שהדפוס שהעמיד הה”מ והרחיבו בו המפרשים, מידה כללית היא בתורה שישנם דברים ששלמותם או פחיתותם מוכרעת על פי דעת בעלים, והכרעת הדעת שבהם אינה כלפי מעשה גברא אלא כלפי הגדרת עצמו של חפצא מה היא מידתו כעת, האם הוא חסר או שלם. וממילא מתוך כך תעלה הכרעה האם תיקונו מהוה בנין או קלקולו יהוה חורבן.

וכיון שזו מידה כללית בתורה, ולא מצאנו בה מחלוקת כללית בתורה, זה מלמד אותנו שהדבר אינו תלוי במחלוקת ר”י ור”ש, אלא משפט אחד לכולם וכנ”ל מהה”מ.

אלא שעדיין יש לעיין ולבחון מתי משתמשים בכלל זה ומתי לא. והכלל הכללי העולה מהנזכר הוא שכאשר דבר מתוקן למחצה, הוא עומד להכרעת הדעת המקדמת האם הוא שלם או חסר. אבל דבר שלם באופן מוחלט או חסר באופן מוחלט בעיני רוב בני אדם, בו מידתו מוחלטת כמות שהוא, ואם הוא חסר תיקונו מהוה תיקון ואם הוא שלם קלקולו מהוה חורבן וסתירה.

¹ אמנם הגר”ז מפיך לדברי הרשב”א מפשוטם, ופירשם באופן אחר. עיי”ש. והנה דבריו מחלקים בין נייעור מטל ובין נייעור ממים בלועים, ועל שניהם נרשם המקור הרשב”א הנזכר. וצ”ל שהרשב”א אמר דבריו על טל, והגר”ז נטל ממנו זאת למים, ואילו את טל הסביר באופן שיש לו היתר אפילו לדעת רבי יהודה.

הרב אליעזר הכהן בן פורת

שיטת הראשונים שסברת הה"מ כן תלויה במחלוקת ר"י ור"ש

ד) אמנם מעתה תימה שהרי בדברי רש"י הנזכרים בביצה במעמיד חביות כתב להדיא (ד"ה והלכתא) שכל הסיבה שאנו מתירים העמדת חביות זה כיון שאנו פוסקים כר"ש דאינו מתכוין ולא כרבי יהודה. זאת אומרת שנידון זה של האהל הנוצר בפס"ר בהעמדת חביות הוא תלוי במחלוקת ר"י ור"ש וכל ההיתר בפס"ר זה הוא מחמת סברת ר"ש בדבר שאינו מתכוין, אבל לר"י הוא אסור על אף שסברת ההיתר לר"ש היא מחמת שהעדר הכוונה מבטל את עיקר החפצא של המלאכה.

וכזאת יש לנו לראות גם בדברי הרשב"א הנזכרים להחיתר במי שלא מקפיד על כסותו מכח היתר 'דבר שאינו מתכוין' (הובאו דבריו בה"מ פ"י הי"ח), שזה מורה שלא היתר בה אלא לרבי שמעון ולא לרבי יהודה, גם בדבריו אנו רואים שאף כאשר העדר הכוונה מפסיד את עיקר החפצא של המלאכה וכמש"כ הה"מ, מ"מ אין זה מתיר אלא לר"ש ולא לר"י.²

והדברים קשים, ובתנתי. חדא מה הסברא בדבריהם, מדוע באמת יסוד זה תלוי במחלוקת ר"י ור"ש, והרי הסברא הפשוטה נותנת שמידה זו היא מידה כוללת בין לר"י ובין לר"ש כשם שהיא מידה כוללת בכלל משפטי התורה כנ"ל.

תו תימה עד כמה שנבין את סברת הראשונים לתלות את הדין במקרים הנזכרים במחלוקת ר"י ור"ש, מדוע באמת קבע הה"מ את משנתו בין לר"י ובין לר"ש, מה בין דברי הראשונים בחביות ובנייעור ששם הכלל נכון רק לר"ש ובין המקרים שהביא הה"מ שהכלל נכון בין לר"י ובין לר"ש.

שלש מיני יצירות. א. יצירה כללית. ב. יצירה פרטית שהכלל מכיר בה. ג. יצירה פרטית שאין הכלל מכיר בה

ה) ולהבין בדבר נוסף עוד חילוק אחד על החילוקים שכבר זכרנו. הזכרנו לצמצם את הכלל המתיר דוקא לדברים שהכרעת בנינים או קלקולם זה דבר 'תלוי ועומד' והכרעתו מסורה ביד כל אדם לפי צרכיו וענייניו, אבל דבר שמידת יצירתו קבועה וקצובה בלב כל אדם במידה אחת כחידוש יצירה, בו גם כאשר האדם אינו זקוק לאותה יצירה, אין בכך כדי לבטל מהדבר תורת התחדשות יצירה. וז"פ.

ועתה נסיף חילוק על הצמצום, ונעמיד חילוק גם בחלק המצומצם של הדברים התלויים ועומדים להכרעת כל אדם, ונראה בחלק זה עצמו שתי מחלוקות. א. ישנה יצירה פרטית - שהכלל מכיר בה כיצירה פרטית. ב. ישנה יצירה פרטית שהכלל לא מכיר בה כיצירה כל עיקר, ורק הפרט הנצרך לה רואה בה יצירה. ועל פי יעמדו בידינו שלש מדרגות. א. יצירה כללית. ב. יצירה פרטית שהכלל מכיר בה. ג. יצירה פרטית שאין הכלל מכיר בה.

ונביא לדבר דוגמה מדינים ידועים במשפטי הממון, כאשר נעמיד לנגד עינינו את המשפט המוכרע בתשובות והנהגות ח"ד חו"מ ש"כ, ובמנחת אשר ח"א קי"א, וניתן בו הגדרות, ומתוך כך נחזור לפרט ולהבין בכללי יצירה.

ערך חפץ לתשלומי נזקין משתער כפי שוויו בשוק והמזיק מוצר חדש בשוק ישלם כפי ערכו בשוק. אמנם במזיק חפץ שאינו שווה אלא לבעליו, יש לנו לחלק את הדבר לשתי מחלוקות. האחד הוא חפץ שכל עילת ערכו אצל בעלים זה מחמת סיבות פרטיות כגון שהוא משמש לו כמזכרת וכדו' - ובמחלקה זו נמצאים תמונות משפחתיות והדומים להם. השני הוא דבר שאחרים לא ישלמו עליו מחמת שהוא 'משומש על ידי אחר' או מחמת שכל יצירתו והוויתו הם לאדם מסוים, אבל כל אחד ואחד שיהיה לו חפץ כזה משומש על ידו הוא ישלם עליו כמו שבעלים זה מוכן לשלם עליו - ובמחלקה זו נמצאים בימינו מכנסים נעלים משקפיים דרכון והדומים להם.

² ומהסוגיא בסוכה ל"ג ע"ב על הדם, שכאשר יש לו הושענתא אחריתא אין איסור בליקוט, וכן מהסוגיא בשבת בלוקט בארעא דחבריה, אין אייה לחילוק בין ר"ש לר"י בהעדר מלאכה. דדילמא למסקנת הגמרא אכן ההיתר קיים מטעם זה בין לר"ש בין לר"י.

הרב אליעזר הכהן בן פורת

והגדרת ערכם של דברים היא. א. ערך הנמכר בשוק הוא ודאי ערך עיקר החפצא. ב. ערך הדבר שאדם החליט לעצמו להעריכם - ואחרים אינם מכירים במעלת ערכו, זה רק ערך לגברא ואינו ערכו של עצמו של חפצא, אבל אינו ערך עיקר החפצא. ג. ערך הדבר הממוצע שהוא ערך פרטי - אך כל אדם מכיר במעלת הדבר וערכו לכל אדם שהוא שלו, וזה טבע העולם בקיום רכשו, דבר זה מוגדר אצל כל אדם ערך עיקר החפצא - על אף שרק הגברא המשתמש מוכן להוציא עליו הוצאת קניה.

ואחר שאנו מוחזקים בחלוקת המשל נבא ללמוד ממנו להעתיקו לנמשל, ונבין להשכיל שישנם חידושי יצירה שהוויתם נתפסת בעיני כל אדם כחידוש חדש של יצירה - אפילו למי שלא היה צריך לו ולא יהיה צריך לו. והתואר המתאים ליצירה זו זה 'חידוש יצירה בעיקר החפצא'.

ומאידך בקצה השני נמצאים פעולות שרק האדם המסוים רואה בזה יצירה לעצמו, אבל אחרים אינם מכירים ביצירה זו כלל, וכגון מי שאינו מכיר באקופי גלימא כחיסרון, אינו מחזיק שהמקפיד על כך צריך להקפיד, אלא הוא רואה בקפידא זו דבר שאינו, ולכך הגדרת חידוש היצירה אינה 'יצירת חפצא', אלא רק 'יצירה כלפי גברא', שהיצירה עומדת כחידוש יצירה רק כלפי גברא. ובתווך עומדים המקרים שאמנם אינם יצירת בעיקר חפצא, אבל כאשר הגברא מחשיבם ליצירה, כל אדם רואה בכך צדק ומשפט שאכן כלפי המעונין הפעולה היא אכן 'יצירה' ומלאכה, ולכך גם דבר זה יש לראות במי שאכן חסר את התיקון שאצלו התיקון מהווה חידוש יצירה דעיקר החפצא (- כלפי אותו אדם הנזקק לתיקון החפצא).

החלוקה כותי אין מלאכה כלל, ומתי אין מלאכה רק לשיטת רבי שמעון

ו) וכאשר נבא על פי חלוקה זו לחשוב ולהבין במשפט ההלכה וחילוקי הדין, נבין שדבר שצורתו נתפסת כחידוש יצירה בעיקר החפצא, הוא נקרא מלאכה על כל הצדדים, ובמקום שהוא פס"ר אסור אף באינו מתכוין. ואילו מקום שמי שאינו רואה בדבר חידוש סובר כי דעתו היא הנכונה ואין זה חידוש, זה הדבר שאצל מי שאינו מכוין למלאכה הדבר היתר מוחלט גם אליבא דרבי יהודה, דבאמת אין כאן יצירה כלל.

ואילו החלוקה האמצעית דבר אשר הוא תלוי ועומד, אך כל אחד מבין שכלפי הרוצה בו יש לו חידוש יצירה אמיתית, דבר זה הוא השנוי במחלוקת ר"י ור"ש, אשר לר"י שאסר באינו מתכוין, דבר זה אסור אפילו למי שאינו רואה בו יצירה כלפי עצמו - וזאת מחמת שהוא רואה בזה יצירה כלפי הזקוק לה, ואילו ר"ש שמתיר אינו מכוין בעלמא, מתיר כאן מחמת שלדעתו המבחן הנכון האם להגדיר את הדבר התחדשות יצירה זה העושה עצמו ולא הכרתו בכך שיש כאן חידוש יצירה כלפי הזקוק לה.

והסברא לתלות פרט זה במחלוקתם הכללית תתברר כאשר נשוב ונזכיר מה שלמדנו ביסוד מחלוקת ר"י ור"ש. דלרבי יהודה האיסור וההיתר נקבעים על פי דפוס המעשה ותבניתו לחוד. ואילו ר"ש מתחשב בשם המעשה ובשם העושה כיון שסבר שאיסורי התורה נאמרו למנוע את האדם שלא יהיה 'עושה' עבירה, ולכך רק פעולה המחילה על האדם שם עושה שמעשיו יגדירו אותו בהגדרת גברא של 'חורש' זה עצמו של איסור וזו הפעולה שנאסרה, ודבר זה גורם לו להתחשב בשם המעשה, כיון שבדרך כלל שם העושה הוא תולדה משם המעשה.

ומעתה נשכיל שדבר אמצעי שאדם מכיר בו כיצירה פרטית לצריכים לה, דבר זה כבר עומד בצורת מציאות יצירה, וממילא לר"י המחליט את הדין על פי מציאות הצורה הרי זה אסור.

אבל לר"ש שהמידה המחליטה את האיסור היא החלות שם גברא כעושה, בזה כל שהתחדשות היצירה היא פרטית ולא כללית, גם כאשר העושה מכיר בכך שהפרט רואה בזה יצירה, מ"מ כל עוד שהוא אינו זקוק לה לא נראה אותו בשם 'עושה' על אף שהתועלת לפרט מונחת בפס"ר ממעשיו.

דבשלמא פס"ר במעשה שהוא יצירה כללית אין בכח העושה לנתק את עצמו מהכלל מחמת רצונו הפרטי, ולכך הוא נתפס כעושה על פי העשיה המוכרחת לבא מתוך המעשה. אבל ביצירה פרטית, על אף שהוא מכיר בתועלת הפרט הרוצה ביצירה זו,

מ"מ אין בכך כדי לחדש עליו שם 'עשה' בדבר מחמת הכרח הפס"ר הנולד לפרט ממעשיו.³

ואחר שאחזנו בכללי הדין, נזכיר גם את הפרטים. שבמקרה של מצרף חתיכה שאינה כלי, וכן נוטל עץ מעלמא ועושהו קיסם, אם אינו מתכוין ליצירה אינו רואה 'בתוצרת זו שהוא יצר' יציר נוצר כלפי אחרים, שמה שהוא העמיד אין בעיניו כלום לא לו ולא לאחרים, ולכך ההיתר בו מוחלט בין לר"ש בין לר"י.

אבל העושה בנין אהל ע"י חביות, וכן המנער את הבגד ומיפה אותו באינו מתכוין, גם כאשר הוא לא מתכוין הוא רואה ביצירה זו עצמה הנוצרת על ידו יציר נוצר לעיני אחרים הרואים בכך יצירה, על כן אין בו היתר אלא לדעת רבי שמעון ולא לדעת ר"י.

---

³ ומי שהדברים עדיין אינם מספיקים לו, יוכל להטעים את החילוק בחידוד הצדדים, שיצירה כללית צריכה 'הפקעה' על שם העושה, ופס"ר אי אפשר לעושה להפקיע ולמחוק את שמו כעושה. מש"כ ביצירה פרטית כריך התחדשות חלות שם עושה, ולמנוע 'התחדשות' סגי באינו מתכוין גם במקום פס"ר.